

Afet Zararlarının Azaltılmasında Medya'nın ve Halkla İlişkilerin Önemi

Bilindiği gibi demokratik ülkelerde halkın bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, merkezi ve yerel düzeydeki yönetimlerin en temel görevleri arasındadır. Özellikle doğal ya da teknolojik afetlerden sonra halkın mevcut tehlike ve riski bilme ve riske karşı neler yapması gerektiğini, yetkililerin bu konuda ne tür önlemler aldıklarını ya da alacaklarını öğrenme hakları, temel insan hakları arasında sayılabilir.

Ayrıca olağandışı durumlarda halkın, en yüksek noktaya ulaşması kaçınılmaz olan, öğrenme ve bilinçlenme ihtiyacı, güvenilir kaynaklardan gelecek ve kolay ulaşılabilecek bilgi akışıyla karşılanmadığı takdirde, bu boşluk, ilgisiz odaklardan kaynaklanacak doğru olmayan bilgiler hem söylentilerle mutlaka doldurulacak hem de halkın zaten yükselmiş olan tansiyonu daha da artacaktır.

Öncelikle, afetler gibi toplumu ilgilendiren olağandışı olaylarda, demokratik ülkelerde halkın bilgilendirilme ve bilinçlendirilmesinde görüldüğü gibi, sorumlu medyanın etkili bir yolda kullanılması da muhakkak ki en uygun bir yöntemdir.

Medyanın halkın bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesindeki rolü yalnızca afet sonrasında değil, aynı zamanda afet öncesi ve sırasında da önemlidir. Sorumlu medya, fırtına, tayfun, su baskınları, kuraklık ve erozyon gibi oluşum yerleri ve etki alanları önceden tahmin edilebilen doğa olaylarının afetlere dönüşmemesi ya da afet zararlarının azaltılmasında halka alarm verme, alabileceği önlemleri duyurma, davranış şeklini yönlendirme gibi çok önemli işlevler üstlenebilir. Ayrıca afetin hemen sonrasında olayın boyutunu ve gereksinimleri belirleme, problemleri yetkililere aktarma, arama-kurtarma ve acil yardım çalışmalarındaki aksaklıklar ve hatalı uygulamaları ilgililerin dikkatine sunma işini yapar. Ayrıca uygulamalardan

çıkarılan dersleri, hem topluma hem de yetkililere aktarma gibi çok yaşamsal görevleri de yerine getirebilir.

Ayrıca medyanın afet öncesinde, mevcut tehlike ve riskin halka aktarılması, halkın afet zararlarının azaltılması konusundaki eğitimi konularında da önemli görevleri bulunmaktadır. Ancak bütün bu olumlu katkıların gerçekleştirilebilmesi için, medyanın haber ve yorumlarını halka, tarafsız, dürüst, sansasyon ve izlenme oranı kaygısından uzak olarak aktarabilmesi gerekmektedir.

Maalesef hemen her ülkede olduğu gibi, ülkemizde de medyanın kendi arasındaki yarışma ve çekişmesi, haber ve yorumların sansasyonel, abartılarak ya da dramatize edilerek verilmesine yol açan sonuçları gündeme getirmektedir.

Özellikle toplumun hassasiyeti ve tansiyonunun aşırı artmış olduğu büyük afetlerden sonra, haber ve yorumların gerçekten uzak, taraflı ve çarpıtılarak verilmesi, afetin etkilerini daha da artıracak ve bazen de yeni sosyal afetler yaratabilecek durumlara yol açabilecektir.

İşte bu girişten sonra çok basit bir soruyu yanıtlamamız gerekmektedir.

Haber Nedir?

En yalın anlatımla haberi, genelde topluma önceden bilmediği bir bilginin aktarılması diye tanımlayabiliriz. Ek olarak, haberi; toplum için önem arz eden, değeri olan, günlük hayatta ve toplumsal ilişkilerde kullanılması olanağı veren duyular olarak da algılayabiliriz.

Bunlar toplumun haberden bekledikleri olarak da tanımlanabilir. Ancak haberciler için haberin tanımı; rutin olmayan, az bilinen, beklenilmeyen, olumsuz olan, merak edilebilen, sansasyona elverişli olan bilgi ve olaylar olarak da yapılabilmektedir.

Buradan da anlaşılacağı üzere genelde toplumun haber an-

layışıyla medya mensubu ve habercilerin haber anlayışları arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Belki de bu anlayış farkı bazı araştırmacıların da ortaya koyduğu gibi, medyanın halkın gözünde yeterli güvenilirliğe sahip olmayan gurup olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi Depremi'ndeki Gözlemler

17 Ağustos İzmit Körfezi depreminin ilk anlarında, depremin yol açtığı zararların, bölgedeki ihtiyaçların ve sorunların gerek yerel ve gerekse merkezi otoriteye aktarılmasında medyanın olumlu rolü yadsınmaz. Hele hele haberleşmenin tümüyle kesildiği ve ulaşımın bloke olduğu ilk günlerde olayın gerek ulusal ve gerekse uluslararası kamu oyuna aktarılmasında gerçekten yerel ve ulusal medya önemli görevler yapmıştır.

Ancak daha sonraki günlerde hakim olan öne çıkma, farklı olma ve sansasyon yaratma anlayışı, bu olumlu yaklaşımın tümüyle tersine dönmesine ve başta İstanbul olmak üzere Marmara Bölgesi'ndeki 20 milyona yakın nüfusun büyük stres, korku ve panik içerisine itilmesine yol açmıştır.

Bu olumsuz sonuçta malesef bazı araştırmacı ve bilim adamlarının da büyük payları olmuş, bilim, boy gösterme ve ün yapma kaygılarıyla adeta medyanın izlenme oranını etkileyen bir araç haline getirilmiştir.

Kuşkusuz bu olumsuz ortamın yaratılmasında, halkın bilgi ihtiyacının en yüksek noktaya ulaştığı olduğu afet anında, medya kanalıyla halka en doğru mesajları aktarması gereken, yerel ve merkezi yönetimlerin, tümüyle pasif kalmalarının ve halkı bilgilendiren, bilinçlendirilen ve olumlu yönde yönlendirilen mesajlar yerine, yalnızca

ölü, yaralı ve yıkılan yapı sayılarını açıklamakla yetinmelerinin önemli rolü olmuştur.

Halkın ihtiyacı olan bilgilerin, zamanında ve doğru olarak verilememesinin yarattığı boşluğu, gösterişi seven bilgili ya da bilgisiz bilim adamları doldurmuş, halka bilgi verme ve teknik konuları halk karşısında tartışma konusunda hiç deneyimi olmayan bu kişiler, medyanın da kışkırtmasıyla bölgede tam bir bilgi kirlenmesi yaşanmasına, önemlisi kafalarda açıklık bekleyen soruların daha da kabarmasına ve tedirginliğin artmasına neden olmuşlardır.

Halkın büyük bir kısmı, hiçbir amaca hizmet etmeyen bilimsel tez ve anti-tezlerin günlerce tartışılması karşısında neyin doğru, neyin yanlış olduğu ve ne yapmaları gerektiği konularında tam bir kaos yaşamış ve maalesef bilgili ve sorumlu bilim adamları ve kuruluşların sessiz kalmalarının da etkisiyle, büyük psikolojik sorunlar içerisine itilerek, falcı ve şarlatanlardan yardım bekler duruma gelmişlerdir.

Bu bilgi kirlenmesi ve psikolojik kaos ortamını yaratan medya ve bilim adamları verdikleri mesajların halk tarafından nasıl algılandığı ve anlaşıldığı, neye ve kime hizmet ettiği konularına eğilme ihtiyacı hissetmemişler ve aşırı bencilik duygusu altında, kendi spekülasyonları ve varsayımlarının doğruluğunu, aynen bir bilimsel sempozyum ortamında olduğu gibi, halkın hiç anlamadığı teknik terimler, modeller dia ve resimlerle tartışarak birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışmışlardır.

Depremin ilk saatlerinden itibaren, gündeme hakim olma otoritesini yitirmiş yerel ve merkezi afet yönetimi birimlerine ek olarak, ilk saatlerinde depremin büyüklüğünü dahi polemik konusu yapan bilim adamı ve araştırmacıların, ilerleyen günlerde yapay olarak yarattıkları kaos ve stresi azaltma

amacıyla, fay zonlarını dahi dama taşı gibi, kuzeye-güneye kaydırmaları, birbirlerini küçümseyen düşük düzeyli kişisel tartışmaları yaşanmış, bu tartışmaların kurumların üstünlüğü mücadelesi haline dönüştürülmesiyle maalesef bilim adamı ve araştırmacıların da önemli ölçüde güven ve saygınlık yitimi-ne uğramalarına yol açmıştır.

Özetlersek, 17 Ağustos 1999 depremi, ülkemizde halkın bilinçlendirilmesi görevi bulunan yalnızca kamu kurum ve kuruluşları değil, bilim adamları, araştırma kurumları ve medyanın, ülkemizin yüzyıllardır bilinen bir gerçeği olan deprem tehlikesi ve riskinin belirlenmesiyle deprem zararlarının azaltılması konularında ne denli bilgisiz ve birikimsiz olduklarını, acı sonuçları ve ağır faturasıyla bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Ne Yapılabilir?

Binlerce yıllık tarihi incelenildiğinde, ülkemiz başta depremler olmak üzere, su baskınları, heyelanlar, kaya ve çığ düşmeleri, erozyon, vb. gibi doğa olaylarından en çok etkilenen ülkelerden birisidir. Bu gerçek, hemen tüm toplum kesimlerince bilinmesine karşın, bu sorunun özellikle sorumlu kesimlerce ısrarla gözardı edilmesi, basın, medya ve hatta araştırma kurumlarının dahi, olaya ancak güncellik süresiyle sınırlı ilgi gösteriyor olmaları, bugün ödediğimiz ağır faturanın temel nedenlerinden biri olarak kabul edilmelidir. Gelecekte daha ağır faturalar ödenmek istenmiyorsa, ilgili ve sorumlu tüm kişi ve kuruluşların son depremlerden elde ettiği derslerin ışığı altında, deprem ve diğer doğal afet zararlarının, ancak afetler olmadan önce alınacak, yasal, yönetsel ve teknik önlemlerle azaltılabileceği gerçeğini mutlaka anlaması, kabul etmesi ve hazırlıklarını buna göre yapması gerekmektedir.

Unutulmamalıdır ki doğal afetlerle mücadele her şeyden önce, doğadan gelen bu tehlikelerin doğadaki kaynaklarının çok iyi bilinmesi, her yönüyle tanınması ve yol açacağı can kayıpları ve yaralanmalar, ekono-

mik, sosyo ve psikolojik kayıpları azaltabilmek için, doğanın en akılcı yol ve yöntemlerle kullanılmasını gerektiren topeyeğin bir savaşıdır. Bunda da en sade vatandaştan en yetkili makamlara kadar herkese görev ve sorumluluk düşmektedir.

Ancak bu yazıda yalnızca ana konumuzu oluşturan medya ve halkla ilişkilerin önemi üzerinde duracağız.

Doğal afet zararlarının azaltılmasında, afetin öncesi, sırası ve sonrasında medyanın rolü ve gücü yadsınamayan bir gerçek olarak tüm dünyada bilinmektedir. Buna göre, yapılması gereken medyadan, bu alanda etkili ve pozitif doğrultuda nasıl yararlanılabileceğine karar vermek olmalıdır.

Bunun da bilinen ve kabul edilen tek yolu, gerek merkezi ve gerekse yerel otoritelerin, ana görevleri olan, halkın bilinçlendirilmesi ve bilinçlendirilmesi mesesi konusunda gündeme hakim olmaları ve etkili "halkla ilişkiler" birimleri kurarak ve bu birimlerde, özellikle olağandışı durumlarda uzman kişiler görevlendirerek, bilgi boşluğu yaratmamalarıdır.

Günümüzde gerek yerel ve gerekse merkezi kurum ve kuruluşlarda mevcut basın ve halkla ilişkiler üniteleri maalesef çağdaş anlamda yeterli ve etkili olmamaktadır; çünkü rutin görevler yapabilecek düzeyde personelle çalışmaktadır. Aslında çağımızda normal koşullarda dahi basın ve halkla ilişkiler başlı başına uzmanlık alanıdır. Afet anları gibi normal olmayan olağandışı koşullarda, bu kuruluşlarda, geçici olarak, konularında uzman kişilerin görev alması kaçınılmaz olmaktadır.

Zira afet anları, önceden tahmini güç olan, beklenmeyen ve aniden ortaya çıkan durumlardır ve bu durumlarda ne oldu, nerede oldu, ne zaman oldu, ne sonuçlar doğurdu, nasıl ve niçin oldu, ne planlandı, ne yapılıyor, ne yapılacak vb. gibi birçok soru sorulacaktır ve afetin ilk anlarında bilgi eksikliği nedeniyle de bu ve benzeri soruları doğru yanıtlama olanağı yoksundur.

Bu durumlarda yetkililer hem zaman yitirmeden çok hız-

lı biçimde davranabilme ve hem de medyadan gelen bu tür soruların baskısı altında, bir ikilemele karşı karşıyadırlar. Ya doğru olmayan bilgileri ve tahminleri aktaracaklar ya da doğru bilgileri elde etmek için çok zaman kaybedeceklerdir.

Böyle durumlarda unutulmaması gereken ana amacın kurumların güvenilirliği ve açıklığının korunması olmalıdır. Bu ikilem, ancak her gün düzenlenecek basın toplantılarıyla basın ve halka niçin yalnızca kesin bilgilerin verildiğinin, bilgi alınmasındaki sorunların neler olduğunun, doğru olmayan bilgi, söylenti ve spekülasyonların niçin verilmek istenmediğinin ve güvenilir bilgiler elde edildikçe bu bilgilerin zaman kaybedilmeden yeniden açıklanacağı anlatılması ile ortadan kaldırılabılır.

Muhakkak ki bu arada bazı önyargılı medya mensupları, gündeme sürekli söylentileri ve spekülasyonları getireceklerdir. Ancak unutulmamalıdır ki, asıl görev medya mensuplarını tatmin ve mutlu kılmak değil, halka doğru bilgileri zamanında ulaştırmak ve güven kaybını önlemektir.

Aslında yukarıdaki kavramlar bilimsel mesleki etik sahibi ve gerçek amacı halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek olan araştırmacılar için de geçerlidir.

Medya kanalıyla halka bilgi aktarmak isteyen her düzeydeki yetkili ve araştırmacıların davranış biçimleri ana hatlarıyla aşağıda özetlenmiştir:

- Görüşme yapacağınız kişinin adını ve kurumunu öğreniniz.

- Mümkünse görüşme zamanını siz belirleyiniz ve ayak üstü demeç vermekten kaçınınız.

- Ad ve soyadınızı, kurumunuzu ve uzmanlık alanınızı açıkça belirtiniz.

-Sakin, sabırlı ve tahammüllü olunuz. Aynı sorular tekrar tekrar sorulsa dahi, inandığınızı aynı doğru cevapları veriniz.

-Medya hakkındaki kişisel düşüncelerinizi açıklamayınız ve polemığe girmeyiniz.

-Alçak gönüllü ve işbirlikte olunuz ve bir hata yaptığınızda anında düzeltiniz.

-Halkın anlamayacağı teknik sözcükler kullanmaktan ka-

çınınız. Açık, kısa ve düzgün cümleler kullanınız.

-Dikkatli olunuz ve devrik cümlelerle uzun cevaplar vermektenden kaçınınız.

Yapılmaması gerekenler ise ana hatlarıyla aşağıda özetlenmiştir:

-Yorum yok demeyiniz ve kayıt dışı cevaplar vermeyiniz.

-Kişisel görüş ve yorum yapmayınız.

-Spekülasyon, blöf ve şaka yapmayınız.

-Asla yalan söylemeyiniz.

-Bilmediğiniz ya da kesin emin olmadığınız konularda kaçamak yanıtlar vermeyiniz.

-Dedikodu ve söylentilere yanıt vermeyiniz.

-Kişisel ve kurumsal suçlamalar ve polemiklere girmeyiniz.

-Halkı bilmediği konularda karar vermeye zorlamayınız.

-Zaman kazanmak amacıyla sık sık sorunun yinelenmesini istemeyiniz ya da soruyu anlamadım demeyiniz.

-Korkmayınız, heyecanlanmayınız ve savunmaya geçmeyiniz.

Medyaya bilgi aktarmak isteyen özel ve resmi kişiler dışında medyanın kendisinin de yapması veya yapmaması gereken konuların, kendi içlerinde tartışılması ve gerçekçi çözümlere kavuşturulması gerektiği için bu konu medyanın sorumluluğuna bırakılmıştır.

Ancak medya mutlaka kendi etik kurallarını kendisi belirlemeli ve bu kurallara uyulmasını kendi içerisinde çözümlemelidir.

Ayrıca medyanın mutlaka afetler gibi özel uzmanlık isteyen konularda, özel eğitilmiş, araştırmacı muhabir ve yöneticilere sahip olması kaçınılmazdır.

Oktay Ergünay
Bayındırlık ve İskan Bakanlığı
Yüksek Fen Kurulu Üyesi

Kaynaklar:

O. Ergünay "The Roles of Media and Public Relation Units for Public Disaster Awareness.

Report of International Workshop on Recent Earthquakes and Disaster Prevention Management. 10-12 March 1999 Rapor No: METU/DMC 99.02. Ankara

O. Ergünay "Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır?"

TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı 15-16 Şubat 1996-Ankara.

Disaster Prevention and mitigation Volume 10, Public Information Aspect, UN, New York, 1979.

M.S. Mortensen: Public Relations in Crisis and Disaster, Atlantic Press, 1997.